

Argem B. B. B.

Mogens Brøndsted

12. november 1918 – 11. maj 2006

Af Thure Stenström

Mogens Brøndsted föddes den 12 november 1918 i Köpenhamn och dog den 11 maj 2006 i Odense. Han invaldes i Det kgl Danske Videnskabernes Selskab år 1978. Som son till dåvarande underinspektören vid Nationalmuséet, sedermera professorn och riksantikvarien Johannes Brøndsted och hans hustru Gerda, född Rothenborg, var han född och uppvuxen vid den danska humanismens levande källor. Och han förde arvet vidare med egen kraft. Liksom fadern Johannes i sin forskning odlat den nordiska forntiden, så kom sonen att ägna sina lärda mödor åt den period i dansk kultur, då romantikerna återupplivade arvet från forntiden. Någon har sagt, att om man nämner begreppet dansk guldålder, så måste man i nästa andetag nämna Vilhelm Andersens arvtagare Mogens Brøndsted. Men om Danmark och det danska bildar den ena röda tråden i hans livsgärning, så bildar livet och litteraturen utanför Danmarks gränser den andra. Mogens Brøndsted skrev gärna på tyska, och hans böcker utkom ibland även i Tyskland. Men framför allt blev han känd som en hängiven skandinav, högt respekterad av ämneskolleger i hela Norden. Det samnordiska var för Brøndsted en levande realitet. Därom vittnar både hans liv och hans författarskap.

Men det hela började med skolestudier och grundläggande och grundlig filologi. Efter studentexamen vid Østre Borgerdydskole blev Brøndsted cand. mag. 1945 med tonvikt på klassiska studier: grekiska, latin och danska var hans ämnen. När Hitlers hejdukar marscherade in i Danmark, fann den unge studenten – med judiska anor på sin mors sida – för gott att 1943 fly till Sverige. Och här fann han sig snabbt hemmastadd. Han fördjupade sig i både svensk och norsk litteratur, något som kom honom väl till pass, när han 1946 tjänstgjorde som dansk lektor vid Oslo universitet och sedan i hela sju år, från 1950 till 1957, också som dansk lektor vid Uppsala universitet. Under denna tid ingick han äktenskap med lärarinnan Else Baadsgaard och bildade familj. Efter att ha återvänt till Danmark, tjänstgjorde han under en tid som bibliotekarie vid Det kgl Bibliotek, samtidigt som han undervisade vid Danmarks Lærerhøjskole och Köpenhamns universitet. Men litteraturforskningen kom att alltmer absorbera hans intresse. Under 1950- och 1960-talen kunde han glädjas åt en särskilt expansiv skördetid som forskare. 1966 utnämndes han till professor i nordisk litteratur vid det nyinrättade universitetet i Odense och valdes samma år till dess förste rektor, en post som han innehade under åren 1966-71. Det har sagts, att Brøndsted personligen har en stor del av förtjänsten av att Syddansk Universitet expanderade till att i våra dagar vara landets tredje i storleksordningen. Med sin karakteristiska blandning av smidighet

och fasthet red han ut studentrevoltens mörka år och slog vakt om kunskapssökandet som universitetets främsta uppgift. Utnyttjande bokstäverna i ordet FIONIA, det gamla latinska namnet på Fyn, formade han för sitt lärosäte devisen »Fructus Increscit Opera Novo in Agro«. Och nog tillsåg denne blide latinist, inte minst genom egen forskning och undervisning, att frukt växte på den nya åkern genom idogt arbete.

Mogens Brøndsteds litteraturhistoriska forskargärning är omfattande. I programförklaringen »Prolegomena zu einer Methodik« i supplementbandet till *Orbis Litterarum* 1958 skymtar man hans intresse för litteraturteoretiska frågor. Och i det väldiga översiktsverket *Digtning og skæbne* (1958) analyserar han sedan alla tänkbara uttryck för »estetisk determination« och ödestro i konst- och folkdiktningens många olika genrer, alltifrån de gamla grekerna och islänningarna ända fram till naturalismen. Om man misstänker att detta kretsande kring öde och förutbestämmelse stammade ur något djupt personligt hos Brøndsted, tar man förmodligen miste. Som den rationalist han var, avvisade han för egen del alla metafysiska konstruktioner. Men han visste förstås, att enligt åtskillig äldre filosofi och folkstro – inte minst judisk sådan – inget här i livet händer av en slump utan förutsätts vara utstakat på förhand.

Vi har därmed närmat oss en annan tyngdpunkt i hans produktion, nämligen hans studier över ett par viktiga och för sin tid oerhört uppmärksammade judiska författare. Brøndsted utgav redan i unga år en bok om skådespelsförfattaren Henrik Hertz (1946) och kort senare också ett arbete (1948) om dennes outgivna manuskript. Han riktade därmed in sökarljuset på den glansfulla efterromantiska period, då skådespelerskan fru Johanne Luise Heiberg trollband sin publik på Det kongelige Teater och i sin salong gärna emottog favoriten bland dåtidens pjäsförfattare Henrik Hertz. Men viktigare är i sammanhanget kanske de båda böckerna om Meïr Goldschmidt. Med en biografi (1965) över denne färgstarke journalist och exotiske diktare, så karakteristisk för »romantismen« i dansk litteratur, fångade Brøndsted ett livsöde av sällsam lyskraft. Man får följa Goldschmidts alla tidnings- och tidskriftsföretag, hans resor till England och kontinenten och inte minst hans ständiga vacklande mellan den judiska utgångsmiljö, från vilken han sökte emancipera sig, och den kristna miljö, i vilken han förgäves sökte inträde. Hur München-ghettot med dess skrämmande misär skakade Goldschmidt och hur ghattots portar slog igen bakom hans rygg vid den stora Europaresan 1846-47 och för alltid präglade hans livskänsla, skildrar Brøndsted med inlevelse. Med denna person- och idéhistoriska bok som utgångspunkt kunde han så i *Goldschmidts Fortællekunst* ett par år senare (1967) rulla upp motiv och grundläggande tematik i Goldschmidts romaner, *En Jøde*, *Hjemløs*, *Arvingen* och *Ravnen*, hans novellsamlingar, reseskildringar och sagor. Skickligt visar Brøndsted hur den tidstypiska realismen hos Goldschmidt balanseras av gammal judisk religiöst-mytisk symbolik. Han kommer därmed in på den Nemesis-

lära som utgör Goldschmidts suggestiva och egenartade bidrag till dansk idéhistoria: tanken att ingen sparv faller till jorden utan gudomens tillskyndan, att allt här i tillvaron är determinerat och förutbestämt av en gudomlig förnuftsstyrd harmoni, i vilken individen har att finna sin rätta roll och bestämmelse. Och med detta knöt Brøndsted samman Goldschmidts berättarkonst med den tematik han redan varit inne på i *Digtning og skæbne*.

Men i inte mindre än 20 år och ännu långt fram på ålderdomen var Brøndsted också ordförande i H.C.Andersen-Samfundet, och otaliga var hans föredrag över hela landet om den danske sagodiktaren. Intresset speglas i den lilla boken *H. C. Andersen og avisen* eller hans många kommenterade utgåvor av Andersen-verk som *Improvisatoren, O.T., Kun en Spillemand, At være eller ikke være*. Men för Odenses store sagoberättare och Odenses kulturliv glömde Brøndsted alls inte sitt gamla moderuniversitet i Köpenhamn. Det manifesterades när universitetet firade sitt 500-årsjubileum och han i jubileumshistoriken *Københavns Universitet 1479–1979. Bind 9* lade ner stort arbete på att skriva partiet om dansk och nordisk litteraturhistoria, alltifrån renässansen fram till nutiden.

Brøndsted strödde också omkring sig böcker eller uppsatser om norskt och svenskt kulturliv samt – inte minst – om danskarnas resor i Norge och Sverige, så t ex den lärorika boken *Danske i Norge* (1953) eller den kommenterade utgåvan av H.C. Andersens reseskildring *I Sverrig* (2003). Som gästföreläsare hördes hans nordiska röst i länder som England, Västtyskland, Schweiz, Österrike, Polen, Italien, Litauen, Holland och Ryssland. Inte ens i bibliografiska sammanhang glömde han det nordiska, nämnas kan hans *Bibliografisk vejledning til studiet af nordisk litteratur og sprog*, som gick ut i hela åtta upplagor (den senaste 2003). Glömma får vi heller inte de många litteraturhistoriska översiktsverken. Somliga danska skolbarn minns förmodligen fortfarande läroboken *Danmarks litteratur* (1963), som han författade tillsammans med Sven Møller Kristensen. Men i grannländerna framhåller vi kanske hellre den stora handboken *Nordens litteratur I–II*, för vilken han själv var huvudredaktör i spetsen för ett antal nordiska medarbetare (1972). Här frapperas man av den lekande lätthet, varmed han uppdagar släktskapen i de nordiska ländernas litteraturutveckling. Jag är inte säker på att så många andra litteraturhistoriker i hans generation har varit kapabla att se, hur Schack von Staffeldts danska klassicism bildar en direkt motsvarighet till Erik Johan Stagnelius dito i Sverige. Men Mogens Brøndsted var lärd nog för att kunna urskilja sambandet!

På senare år sögs Brøndsted upp av sina många administrativa uppdrag, sina lärda eller på annat sätt vittra åligganden. Och undra på det! Hans ledartalang, klokhet och arbetsförmåga var eftersökta tillgångar. I långa tider var han ledamot av eller förestod arbetet i Statens Humanistiske Forskningsråd, i kommittén för Nordiska rådets litteraturpris, i Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, i Planlægningsrådet for Forskningen, i Lektoratsudval-

get, i Statens Kunstfond, i Fondet for Dansk-Norsk Samarbejde, i Odense Musikforening och otaliga andra sammanslutningar. Han var tillika »en av de tjugo«. Ty när han inte ordnade Det danske Akademis bibliotek i Rungstedlund, redigerade han akademiens sjuårsböcker eller höll spirituella minnestal och anföranden över bemärkta danska lärde som gått hädan, så t ex F J Billeskov Jansen, eller prisbelönats, så t ex Thorkild Bjørnvig. Inom nordisk litteraturforskning finns en internationell sammanslutning, som vartannat år sammanträder i ett nordiskt land och vartannat år i ett icke-nordiskt. Inom denna organisation, International Association of Scandinavian Studies, var Mogens Brøndsted en flitigt anlitaad mötesledare och föreläsare. Åren 1980-82 var han president i IASS, och 1982 stod han som värd för den internationella skandinavistkongressen i Odense. Ännu efter sin pensionering övertog denne store arbetare i kulturens vingård redaktörskapet för den betydelsefulla facktidskriften *Nordica* och fortsatte därmed i hela 17 år, ända fram till sin död. Här samlade han kolleger och vänner från hela Norden till att medverka med recensioner eller uppsatser.

Vem var mannen bakom denna hisnande stora och imponerande livsgärning? Den försynte och lågmälda Mogens Brøndsted var inte den som framhävde sig själv eller som hade lust att placera sig själv i centrum. Om han likafullt ofta hamnade i rampljuset och på ledande poster, var det helt enkelt därför att omgivningen ville ha honom där – för hans stora duglighets skull. Det är för all del inte ovanligt, att framgångsrika akademiker blir beundrade, högt respekterade och uppskattade, och visst regnade utmärkelserna över Mogens Brøndsted. Mitt eget universitet i Uppsala gjorde honom till filosofie hedersdoktor 1969. Såväl i Sveriges äldsta vetenskapliga akademi Kungl Vetenskaps-Societeten i Uppsala (grundad 1710-11) som i dess sydliga motsvarighet Vetenskaps-Societeten i Lund invaldes han som ledamot. Men vad som inte syns eller märks i meritförteckningarna är något vida viktigare än dessa yttre hedersbetygelser: att Mogens Brøndsted genom sin flärdfria natur – sin integritet, sin tolerans och sin lågmälda humor – vann våra hjärtan. Varhelst man vänder sig i Norden, märker man, att hans fackkolleger talar om honom med stor värme. Utan överord vågar man påstå, att han var något ganska sällsynt bland akademiker på utsatta poster. Han var inte bara omtyckt, han var älskad.

Må det tillåtas mig att till sist av personen Mogens Brøndsted lämna en ögonblicksbild, som jag bevarat i särskilt kärt minne. När han avgick från sin professur i Odense 1988, reste vi ner från både Tromsø och Uppsala och diverse andra nordiska lärosäten för att hylla honom med föreläsningar och allmän gamman. Glädjen stod högt i tak, och Thorkild Bjørnvig läste egna dikter. När så Mogens Brøndsted reste sig för att tacka för uppvaktningen, hade han tröttnat på att hålla tal. Han hade odlat retoriken alldeles tillräckligt som professor och universitetsrektor, tyckte han. Vad gjorde han då i

stället? Han tog sin violin, satte den under hakan och spelade romanser av Odenses egen store tonsättare Carl Nielsen och av Jean Sibelius. Danskt och nordiskt i karakteristisk förening! Kunde han ha tagit ett mer graciöst, ett mer stilenligt avsked? Om denna musiska människa fortfarande funnes bland oss här i dag, skulle han inte kunna undgå att höra, hur – åtminstone bildligt talat – en stor och tacksam nordisk orkester fortsätter att spela ljus avskedsmusik till hans ära.

Hedrat vare hans minne!